

FENOMENOLOGISK KRIMINOLOGI*

AV PAUL LARSSON

Hva en kort kan si om fenomenologisk sosiologi er at den bygger på tanker om at sikker kunnskap om tingenes tilstand ikke hovedsakelig er målbare og kategoriserbare gjennom bruk av naturvitenskapelig inspirerte fremgangsmåter (kjennetegnet ved bl.a. mer statistiske og kvantitative metoder innen samfunnsvitenskapene). Det en skal gjøre istedenfor å måle og veie er å iakta den verden som omgir oss, livsverdenen og dens oppbygning og bestanddeler skal iaktas med den utenforståendes, den fremmedes blick. For den fremmede er intet av vår virkelighets selvsagtheter selvsagte, han blir stående forundret og reflekterende over de ting vi av gammel vane ikke engang ser. Det er altså spørsmål om dybdeborringer i vår egen tatt for gitte virkelighet. De metoder en benytter for å komme inn på fenomenene er forskjellige, men de faller som oftest inn under kategorien kvalitative metoder. Thomas Mathiesen beskriver fenomenologien slik »*Fenomenologi* er dermed vitenskapen om fenomenene, om tingene eller begivenhetene slik de »viser seg« eller fremstår for oss, tingene eller begivenhetene slik de umiddelbart oppfattes av sansene. Tingene eller begivenhetene *i seg selv* faller utenfor interesseområdet.« (Mathiesen, 1977). For de som er interessert i å lese mer om retningen anbefaller jeg Mathiesens »Rett og samfunn«, Berger og Luckmanns »Den samfundsskabte virkelighed« og Phillipson og Roches »Phenomenology, Sociology and the Study of Deviance«.

Etnometodologien

Det er uten tvil etnometodologien som har hatt mest å si av de fenomenologiske retninger for kriminologien. På 60 og 70 tallet var dette en ganske livskraftig bevegelse og da særlig i USA og nærmere bestemt i California.

Hva er så etnometodologi? Jeg siterer en av klassikerne Harold Garfinkel, han sier på side 1 i »Studies in Ethnomethodology« (1967) at »De følgende studier forsøker å behandle praktiske aktiviteter, praktiske omstendigheter og praktisk sosiologisk resonnement som temaer for empiriske studier, og gjennom å tillegge de mest vanlige aktiviteter i dagliglivet den oppmerksomhet som vanligvis tillegges ekstraordinære hendinger, forsøke å lære om disse som egne fenomen.« Deres prosjekt er altså å avdekke hvordan hverdagsvirkelighetenes praktiske aktiviteter er bygget opp og opprettholdes eller formidles. Det vi alle opplever som greit og enkelt blir gjort problematisk, en stiller seg undrende og forsøker å avdekke kompleksiteten i det enkle hverdagslivets rutiner. Hvordan den rutinemessige forståelse, det tatt for gitte oppstår og opprettholdes blir derved sentrale studie objekt.

Hvordan kan så studier gjennom problematisering av det rutinemessige og hverdagslige være relevant innen kriminologien? Etnometodologene har faktisk bidratt

med en del arbeider som er kriminologiske, det er noen av disse jeg nedenfor vil ta for meg for å vise den praktiske bruk av et slik perspektiv innen kriminologien. Først vil vi se på en artikkel av Aaron V. Cicourel. Cicourel er en av de mer kjente etnometodologer. »Delinquency and the Attribution of Responsibility« (1971) tar for seg hvordan barn og unges handlinger tolkes og klassifiseres av ansatte innen det sosiale kontrollapparat (hovedsakelig politiet i deres dagelige arbeid) i forhold til rettslige normer. Denne artikkel er et av flere arbeider som forfatteren har gjort omkring ungdomsdomstolens funksjoner, dette er typisk stamplingsteoretiske arbeider. Tilpassing av mer formelle normer skjer i praksis ved bruk av legmenns logikk og upresise forståelse av ideelle normative regler (eks. loven). Man benytter eksisterende »typer«, d.v.s. de tiltaltes væremåte og personlighet bedømmes etter forhåndsbestemte oppfatninger av hvordan eksempelvis en ungdomskriminell skal være. Bedømmingen av en handling som kriminell eller ei skjer ifølge Cicourel ut fra en »voksen« rasjonalitet og logikk, han spør om en benytter samme kjennetegn på om en rolle er institusjonalisert av barn/unge som en vanligvis benytter på voksne personer. Dette er det viktig å få klarhet i fordi det til denne institusjonaliserte rolle knytter seg ansvar. Ansvarsforholdet i handlingen er avgjørende for måten en reagerer på personens handlinger. Det problematiske blir da å avgjøre når og hvordan barn/unge kan tillegges »voksen« rasjonelt ansvar. Sentralt i artikkelen står altså spørsmål om hvordan voksne tolker barn/unges atferd, hvilke signaler de ser etter for å kunne avgjøre om barnet er voksen nok til å stå til ansvar for sine handlinger, hvilke mønster de benytter for å klassifisere typer av handlinger som »kriminelle«, i det hele tatt hvordan en går frem når en tillegger unges handlinger en spesiell betydning. Cicourels arbeider er av de mer typiske eksempler på etnometodologiske arbeider innen kriminologien (se også A. V. Cicourel »The Social Organization of Juvenile Justice«).

Det er ofte problematisk å avgjøre hvorvidt en artikkel er fenomenologisk eller etnometodologisk ut fra de definisjoner jeg tidligere har gitt. En del av de arbeider vi vil ta for oss vil ligge på grensen, men de har alle noe felles som knytter dem til retningen. Mathiesen er en av de norske forskere som har benyttet en mer fenomenologisk orientering i noen av sine arbeider. En kan bl.a. nevne hans analyse av de juridiske fakultetsrådsmøters pomp og prakt. Her er et eksempel fra »Ideologi og Motstand« (1979) som er verdt å sittere i et lengre utdrag:

»Rommet er rolig stilfullt, med dyp rosa tapeter med ornamentpreget mønster, forgylte gardinbrett over de høye slanke vinduer, lange gyldenpregete gardiner, og ni store malerier av gamle beskjeggede professorer fra tidligere tider, alle innrammet i ornamenterte gullrammer. Når rommet ikke er i bruk og det heller ikke sitter en vakt utenfor, er det avlåst ved en ytre dør. Fra taket midt i rommet henger en strålende lysekrone. Man samles under et langt, ovalt bord midt under den store lysekrone.

Ved det ovale bords øverste ende presederer Dekanus, i en litt høyere stol med ut-

skjæringer og armlener. Alle andre stoler rundt det lange ovale bord er litt lavere, uten utskjæringer, og uten armlener. Nedover langs sidene sitter embetsmennene og andre etter en løselig uskreven rangordning – de som er klarest i det juridiske fakultet, og som oppfattes som representative for dette fakultet, har sæte nærmest Dekanus...

Rådet – ca. 25 i tallet – består av valgte representanter for de forskjellige grupper ansatte i Fakultetet samt for studentene, men embetsmennene – professorene – er fortsatt meget sterkt toneangivende. Rådsmøtene har et sterkt preg av betydningsfullhet – det er ikke en hvilken som helst oppgave å sitte »i dette råd«, som det ofte heter – det til tross for at sakene utenfor rådssammenheng ofte omtales som trivielle. Preget av betydningsfullhet er også en del av den før omtale selvstendighet som det gis inntrykk av. Når Dekanus kaller møtet til orden, senker det seg en forventningsfull stillhet over forsamlingen. Det er en del av Dekani oppgaver å gi innledende tematiske orienteringer om de viktigste saker på dagsordenen. Dette skjer med fylde og tyngde. Dekanus omtales i debattens løp nesten alltid som »Dekanus«, og ikke ved navn, likesom den aller ypperste, og det er gjennomgående alvorlige menn og (noen) kvinner som deltar i debatten. Når latter av og til bryter ut, skjer det på bakgrunn av elegante spissformuleringer og som signal til formuleringens opphavsmann at man har appresiert formuleringen.« (Mathiesen, 1979, s 54-55).

En slik observasjonsevne kan avdekke mange viktige aspekter ved virkeligheten. Dette er ofte sider ved vår hverdagsvirkelighet vi vanligvis ikke reflekterer bevisst over. Det betyr ikke at disse aspekter som kan avsløres ved en fenomenologisk dybdeborring er uviktige. I Mathiesens eksempel er det klart at det rent fysiske, rommets tepper, møbler og innredning forøvrig samt prosessjonene og ritualene er med på å gi institusjonen et preg av makt og ærverdighet. Et slikt råd utstråler hevdvunnene tradisjoner og konservatisme fremfor ungdommelig energi og eksprimenteringslyst. Det sosiomaterielle makt påvises her klart. Mathiesen påpeker også betydningsfullheten som ikke står i forhold til de saker som vanligvis tas opp »i dette råd«. Det er klart at disse mer skjulte faktorer er av stor betydning for måten vi reagerer og forholder oss på, kanskje mer enn vi tror.

Metodene for å avdekke det vi tar for gitt, oppbygningen av vår hverdagsvirkelighet er mange. De er stort sett begrenset av forskerens egen fantasi og selvsagt av visse etiske grenser. Ofte benyttes teknisk utrustning (video, lydbånd etc.) som gjør det mulig å studere de små minutiøse detaljer, et eksempel på dette er Ryave og Schenkeins klassiker »Notes on the Art of Walking«. De etiske grenser tøyser ofte Garfinkel litt langt i en del av sine forsøk. Hans metodiske repertoar inneholder fremgangsmåter som har til hensikt å forstyrre våre tilvante forventninger. Slik mener han å kunne avdekke hvordan vi bygger opp et virkelighetsbilde som avhenger av et stort antall forventninger, disse er kontekstuelle eller situasjonsbetingede. Etnometodologene arbeider ut fra at betydning og meningsforståelse er kontekstuelle, dvs. de er avhengige av i hvilken situasjon interaksjonen foregår og den større korpus av meningssammenhenger som finnes rundt denne. Dette har blitt videreført bl.a. innen

språksosiologien av blant andre Cicourel (A. V. Cicourel »Cognitive Sociology. Language and Meaning in Social Interaction«). Hans kritikk av språkteoretikere som Austin og Searle går ut på at vanlige språkanalyser ikke analyserer virkelige utsagn, men at de benytter idealiserte utsagn til analyse. Skal vi kunne analysere et naturlig utsagn med alle dets tvetydigheter, hint, lyder og stopper så må dette skje gjennom å sette det i en større sammenheng. Settingen må forstås, aktørenes historie, hvilken situasjon de var i osv. Det vil si forbinde utsagnet med en større korpus kunnskap som aktørene har felles.

Den kritikk som kan reises mot en del av denne forskningen er at funnene ofte virker trivielle. Den store overraskelsen som en hele tiden har blitt lokket med uteblir.

Tilbake til Garfinkel. Garfinkel fikk flere av sine elever til å utføre små eksperimenter på sine omgivelser. Ofte er det variasjoner over temaet *å bryte med forventet atferd*. Her vil jeg gi et eksempel på dette. Noen av Garfinkels studenter ble bedt om å ikke ta noe som kunne oppfattes som tvetydig for gitt.

Case 2

(S) Hi, Ray, How is your girlfriend feeling?

(E) What do you mean, »How is she feeling?« Do you mean physical or mental?

(S) I mean how is she feeling? What's the matter with you? (He looked peeved).

(E) Nothing. Just explain a little clearer what do you mean?

(S) Skip it. How are your Med school application coming?

(E) What do you mean, »How are they?«

(S) You know what I mean.

(E) I really don't.

(S) What's the matter with you? Are you sick?

(Garfinkel, 1967, s 42-43). Hva Garfinkel gjør for å sattere Asplund (1987) er å innføre *mala fide* eller ond tro i en situasjon som bygger på *bona fide* eller god tro for derigjennom avsløre det underliggende og gjøre dette synlig. Man bryter med forventet atferd. Reaksjonene uteble sjelden og kunne til tider være meget sterke (hvis ikke objektet avslørte forskeren).

Det er snakk om å avdekke de tolkende *basisregler* som ligger til grunn for at vi kan tolke forskjellige situasjoner og som gjør at vi finner disse meningsfulle. Basisreglene er et sett med regler vi internaliserer sammen med språket som barn. Over disse regler ligger overflatereglene som vi benytter for å koble vårt syn på verden med andres og til å anta at det eksisterer godtatte delte meninger som styrer sosial interaksjon. Etnometodologene studerer basisreglene og ser på mening som problematisk, derved trekker de også i tvil vanlige sosiologiske funn som i hovedsak er studier av overflatereglene (se Cicourel, 1973).

Innen kriminologien gir dette gitt seg utslag i at etnometodologene trekker i tvil kategorier som norm, alienasjon, klasse, avvik etc. Det etnometodologene finner viktig å avdekke er hvordan sosiologer tillegger slike kategorier mening og måten de

benytter dem i praksis. Phillipson og Roche (1974, s 139-40) uttrykker det slik: »Det mest gjenstridige problem som den etnometodologiske kritikk av Cicourel, Garfinkel og andre reiser mot konvensjonell sosiologi er hvordan tilpasningen mellom abstrakte sosiologiske konsepter (begrep) som viser seg å være passende hjelpemiddel for å plassere i bås store mengder av tvetydige data foregår i virkeligheten.« For vet vi egentlig hvor godt kategoriene dekker den sosiale virkelighet de er ment å skulle dekke. Å få klarlagt dette er av avgjørende betydning for sosiologien og kriminologien hevder etnometodologene. David Sudnows artikkel »Normal Crimes: Sociological Features of the Penal Code in a Public Defender Office« tar for seg offentlige forsvareres bruk av visse kjennetegn for raskt å kunne plassere de tiltalte i kategorier. De fleste ble raskt plassert innen gruppen »normal crimes« og skyldspørsmålet ble derved stort sett tatt for gitt. Denne klassifisering skjedde ofte på svært mangelfullt grunnlag, ofte hadde ikke forsvarsadvokaten og tiltalte møtt eller snakket med hverandre før de møttes i retssalen. De mer impresjonistiske data forsvareren hadde ble raskt ordnet i kategorier og i praksis endte 80% (i Sudnows område) av sakene med at tiltalte etter et visst press fra forsvareren erkjente seg skyldig. Forsvareren omgjorde i praksis kategoriene i straffeloven til common-sensiske kategorier »normal crimes« og derved oppstod også en diskrepans mellom straffelovens innhold og praktisk plassering av tiltalte. Sudnow viser at plea bargaining (kjøpslåing) er vanlig. Dette er en fremgangsmåte hvor den anklagede erkjenner skyld mot at tiltalen omgjøres til tiltale for et lovbrudd med lavere strafferamme. Det er mange pragmatiske grunner til dette og resultatet blir i praksis et han dømmes og kategoriseres etter en lov som i liten grad gjenspeiler den opprinnelige handling han ble tiltalt for. Denne undersøkelse kan derfor også leses som et angrep på foreliggende kriminalstatistikkers evne til å reflektere de virkelige handlinger, hva som kategoriseres som eksempelvis simpelt tyveri kan i åtgangspunktet være handlinger som politiet har rubrisert på en annen måte. (Thomas Mathiesen har i »Skjellig grunn til misstanke? En studie av forhørsretten« foretatt en undersøkelse på norske forhold med bakgrunn i semiotiske og etnometodologiske analyse metoder).

I Egon Bittners »The Police on Skid Row.« undersøkes det hvordan politi som er stasjonert i byens slumstrøk (Skridrow) utfører sine ordensoppgaver. Hvilke metoder de benytter i praksis for å tilpasse sin aktivitet de gjeldende omstendigheter og hvordan de utfører opprettholdelse av ro og orden (keeping the peace). Det er ingen klare regler for utføring av dette, det er en oppgave som er overlatt til den enkelte politimanns skjønn. Bittner viser hvordan denne praktiske oppgave oppfattes og utføres av politimannen i hans daglige virke. Dette er en typisk dagligdags aktivitet for politimannen. Allikevel følger denne virksomhet klare regler. Det avgjørende er å være på god fot med innbyggerne, oppnå gjensidig tillit i sitt område og på denne måten få kunnskap om beboerne i området. Dette er viktigere enn å arrestere skyldige og politimannen ser derfor ofte mellom fingrene med mange ulovlige handlinger.

Politimannen reagerer på den enkelte handling i dens samfunnsmessige sammenheng (kontekst). Alle disse omstendigheter er tilsammen med på å gjøre politimannens arbeid fleksibelt og tilpasset andre omstendigheter enn kun kortsiktig å opprettholde lov og orden.

Til slutt i denne gjennomgang av noen etnometodologiske arbeider står Alan G. Sutters »World of Drug Use on the Street Scene« fra 1969. Phillipson og Roche (s 155) sier om Sutter »Et stykke av Alan Sutter om narkotikabruk illustrerer både den metodologiske verdi av å forsøke å imøtekomme postulatet om å være adekvat og også hvordan en tolkning bygd på meningsnivået kan stille spørsmål ved relevansen av eksisterende begrep for forståelsen av et sosialt fenomen.« Sutter bygger hovedsakelig på samtaler med 40 heroinister og 100 unge ikke opiatbrukere som bodde og hadde som tilholdssted San Fransisco Bay Area. De uformelle samtaler foregikk over 3 år. Han benyttet også deltakende observasjon og de resultat han kom frem til ble forelagt et panel bestående av narkotikabrukere for at disse skulle uttale seg om funnenes relevans. Sutter angriper Cloward og Ohlins »dubbel failure«-hypotese og andre teorier for at disse ikke gjenspeiler den sosiale virkelighet godt nok. Hans angrep på akademisk modell og forklaringer på stoffmisbruk er at de er for grove og at de ikke tar nok hensyn til det særegne ved fenomenenes egenskaper. Sutter sier (s. 815): »Et særtrekk ved disse og lignende studier er forsøket på å forstå avhengighet gjennom å avsnanne, eller enda verre, å overse misbrukernes egne opplevelser. Begrep som »inadekvans«, »mislykkethet«, »defaetisme« og »umodenhet« tildekker rett og slett bare en etnosentrisk middelklasseoppfatning av den sosiale virkelighet.« Det var rene ord for penga. Det bør vel påpekes at artikkelen er fra 1969 og at forskningen på dette felt forhåpentligvis har nådd noe videre etter at denne kritikk ble gitt. Hva Sutter gjør er å gi et meget nyansert bilde av den verden han beskriver. Begrep som subkultur mister her noe av sin betydning, fordi han viser at det ikke er snakk om en kultur, men flere verdener.

Jeg vil avrunde denne del med noen forslag til etnometodologiske studier som kan være interessante å utføre i Norge. Eksempelvis ville en studie av rettspsykiatrens bruk av de kategorier som dagelig anvendes ved klassifisering av tiltalte være av stor interesse. Dette særlig når en vet hvor kvasi vitenskapelig det diagnostiske apparat de opererer med er, hvor kort tid de benytter på klassifiseringen, hvor mangelfull deres utdanning innen feltet ofte er og til slutt hvilke enorme konsekvenser diagnose gir i praksis (Ellingsen »Kan vi stole på rettspsykiatrien? Kritisk søkelys på rettspsykiatrien«). Innen mitt eget felt samfunnstjeneste ville det være interessant å studere hvordan egnethetsvurderinger av tiltalte som skal plukkes ut til samfunnstjeneste fungerer. Det er mye som tyder på at det er store forskjeller mellom de ideelle regler og den praktiske tolkning og bruk av disse. »Skulle en følge de regler som er satt opp for egnethetsvurderinger strengt ville vi ikke hatt en eneste dømt til denne reaksjonen i Oslo« opplyste en av de ansatte ved samfunnstjenesteprosjektet i Oslo.

Metode

Når vi skal ta for oss fenomenologisk metode så står vi plutselig med begge bena godt plantet i positivismedebatten. Jeg tror ikke dette er det rette sted å gå inn på denne debatt, men jeg vil her ta for meg noe av den kritikk fenomenologer har reist mot positivismen.

Fenomenologisk metode blir ofte sett på som det motsatte av positivistiske metoder og begge begrep blir ofte benyttet på flertydige og udefinerte måter. Kritikken av positivismen mangler ofte en skikkelig definering av begrepet og blir derved noe uklar. Ofte siktes det til mer statiske eller kvantitative metoder (i Norge godt representert gjennom Helleviks metodebok), noen ganger benyttes det når naturvitenskapelige idealer og metode brukes innen sosiologien, andre ganger benyttes begrepet stort sett i en nedsettende betydning ofte om statsstøttet forskning (Gottfredson & Hirschi, 1987) og atter andre ganger tar en utgangspunkt i Comte og Durkheims sosiologi som kontrasteres med Weber og Simmel.

Som vi allerede har vært inne på så oppstod den fenomenologiske filosofi som et svar på mangler hos de bestående hovedsakelig naturvitenskapelige metoder. Fenomenologiske sosiologer i dag (uttrykket benyttes her i en utvidet betydning) viser like ofte tilbake til Weber og hans »Verstehen«-begrep som til Husserl. Vi har allerede vært inne på en del av den fenomenologiske kritikk, denne har gått ut på at en benytter begrep for å gruppere visse handlinger uten at disse klargjøres skikkelig først og uten at man ser på hvordan kategoriene benyttes og på hvilken måte handlinger forstås. Ofte skjer en sammenblanding av tolkninger ut fra hverdagslivets rasjonalitet med tolkninger bygd på vitenskapelig rasjonalitet. Som flere (Schutz, Garfinkel) har vist er det stor forskjell mellom commonsensisk og vitenskapelig rasjonalitet og en sammenblanding av disse fører til at resultatene vi måtte oppnå ikke er holdbare. »Posivistene« angripes videre for at de utarbeider teorier og hypoteser på forhånd som de tar med ut i »virkeligheten« for å skaffe data som underbygger eller avkrefter teorien. Dette fører til hva etnometodologene kaller en »as if«, det vil si »som om«-vitenskap. Cohen og Taylor i »Psychological Survival«, som forøvrig er et godt eksempel på en skikkelig gjennomført fenomenologisk undersøkelse (i vid forstand), beskriver denne type forskning slik (s. 42): »Den sosiologiske vitenskapsmann ifølge denne betydning av begrepet forskning (*de henviser til de fleste rapporter som publiseres i akademiske tidsskrifter*) sitter hjemme og grubler over et problem, får så sin eureka opplevelse, løper ut utrustet med passende tester, tilpasser disse virkeligheten der ute og vender så tilbake innendørs for å gjenoppta en reflekterende holdning.« Douglas (i Douglas [ed], 1971, s ix) sier: »De påtvang deres »vitenskapelige« forutinntatthet på de sosiale fenomens sfære, men når de gjorde det så forvrengte de den menneskelige eksistens fundamentale natur – de smuglet commonsensisk mening inn i deres objektaktive data og teorier og skapte en »som om« (as if)-vitenskap om mennesket.« (Uthevelsen i Cohen og Taylors tekst er forfatters kommentar).

Det er viktig å benytte det sosiale som studie objekt (topic) og ikke som ressurs, hvis vi benytter det sosiale som ressurs (med det menes at man benytter de dagligdags forklaringer som finnes på sosiale fenomen ukritisk) vil sosiologien og kriminologien være fordømt til ikke være annet enn en kvasivitenskapelig utgave av praktisk allmennmenneskelig samfunnsforståelse. Med dette mener de at »konvensjonell« sosiologi ikke i stor nok grad er skeptisk til bruk av »vanlige« begrep og folkelig forståelse av det sosiale felt, derved blir faget en folkevitenenskap og ikke en empirisk vitenskap som holder visse vitenskapelige standarder.

De fremgangsmåter som settes opp i stedet for de positivistiske er å gå ut i feltet en skal undersøke og samle inn data for å forsøke å oppnå en forståelse av det sosiale fenomen utfra aktørenes egne premisser. Taylor og Bogdans »Introduction to Qualitative Research Methods. The Search for Meanings.« er den mest rendyrkede metodebok jeg kjenner til innen retningen. Den beskriver inngående hvordan vi kan nå våre mål, eksempelvis forståelse av sosiale fenomen ut fra aktørenes egne perspektiv. Kongeveien til dette er deltakende observasjon og dybdeintervju, Taylor & Bogdan gir detaljerte beskrivelser på fremgangsmåtenes praktiske gjennomføring. Det er først når en kjenner settingen eller objektet godt nok at en gjennom analyse av data skal kunne trekke slutninger. Ideelt sett skal en ikke ha noen klare teorier eller hypoteser på forhånd, disse skal oppstå underveis etterhvert som en begynner å kjenne og forstå settingen. Dette er som Måseid (1982) sier »Bottom up«-modeller, d.v.s. mer datastyrte modeller, i motsetning til toppstyrte mer hypotesestyrte og mer apriori bestemte forskningsopplegg.

Kritikk og hva burde eller kunne fenomenologisk kriminologi være

Fenomenologien har vært utsatt for en del kritikk. Taylor, Walton og Youngs »The New Criminology« er et av de verker hvor kritikken har fått sitt klareste uttrykk.

Fenomenologien er i hovedsak en mikrososiologi og derfor ser en ofte bort fra strukturelle fenomen og f.eks. analyser av klasse- eller samfunnsstruktur. De fleste etnometodologer vil imøtegå en slik kritikk ved å påpeke at den er feilaktig, dette fordi de i stor grad enten mener at det ikke finnes et slikt nivå, at det kan reduseres til de enkelte bestanddeler, dvs. de mikrososiologiske funn eller at analysen av dette nivå må vente til fenomenologien har analysert grunnlaget for all viten som er hverdagsvirkeligheten. Taylor, Walton og Young (1973, s 206) sier: »Etnometodologen godtar og studerer bare et plan av den sosiale virkelighet, individuell bevissthet. Når de tilbakeviser generelle uttalelser eller begrep til de er reduserbare til medlemmenes bevissthet, så reduserer de feilaktig all mening til de meninger som de individuelle aktører har« og videre (s 208) »Vår endelige dom over etnometodologiens bidrag til studiet av avvik er at når de »setter i klammer« spørsmålet om sosiale realiteter, så tillater dette ikke noen beskrivelse av den sosiale totalitet vi antar å være avviksproduserende«. At noen av etnometodologene selv er klar over problemet med atomisti-

ske funn viser Douglas (1971, s 12) klart: »Samtidig må den som analyserer hverdagslivet bli mer opptatt av måten mennesker skaper orden på tvers av (eller mellom) deres sosiale forhold, istedenfor utelukkende å konsentrere seg på beskrivelser av enkelthandlinger og på analyser av handlinger avgrenset av et enkelt forhold. Å ikke gjøre det vil være å unngå erkjennelsen av et viktig aspekt ved den menneskelige realitet og å dømme anstrengelsene til patetisk irrelevans« (uthevelsen er forfatters supelement til teksten).

En løsning jeg har skissert på dette (Larsson, 1987) er å forsøke å kombinere flere teorier i et hele. Jeg vil understreke at det er flere problematiske aspekter ved et slik prosjekt, og at det er viktig å beholde retningene i prosjektet rene, ikke blande dem sammen. Thomas Mathiesens forsøk på dette i »Rett og samfunn« og J. P. Sartres »Till frågan om metoden« er begge eksempler på slike metateorier. Problemene med slike gigantiske teoribygninger kan ofte være store, det er ofte vanskelig å forbinde de forskjellige nivå i analysen (se f.eks. G. Ahrnes »Vardagsverkelighet och struktur«) og størrelsen og kompleksiteten på prosjektene er ofte et praktisk hinder.

Taylor, Walton og Youngs kritikk av Matzas arbeider, hans naturalisme, går på at hans opplevelse og forståelse av de reelle fenomen bare er en av flere måter å oppleve denne virkelighet på. Hvordan kan han som forsker være sikker på at han virkelig forstår og opplever avvikernes virkelighet på samme måte som de selv. Sutter har i sin artikkel om narkotikabruk kommet frem til en enkel måte å omgå disse problem, nemlig gjennom å fremlegge sine funn for en gruppe av de studerte. Dette er kanskje heller ikke noen sikker metode, men etter min mening er det en klar forbedring.

Det synes også ofte vanskelig å abstrahere generell kunnskap ut fra fenomenologenes funn. Er dette i det hele tatt mulig? Når all kunnskap om mening er kontekstuell er det da mulig å benytte den ervervede informasjon i analyse av annen kontekstuell handling? Dette vil vel stride mot noen etnometodologers syn.

Det er klart at en del av de »sensasjonelle« funn man lokkes med er langt mer triuelle enn sensasjonelle. Ofte virker en del av den fenomenologiske sosiologi mer common sensisk enn den konvensjonelle sosiologi.

Når jeg nå har reist denne negative kritikk så må jeg også legge frem noen godord. Fenomenologenes kritikk av positivistisk metode har bidratt til at de selv har utviklet gode metoder til å trenge ned i de sosiale fenomen. De har også satt et spørsmålstepp ved hva kriminologien skal være og ofte har dette medført en politisering og »bevisstgjøring« av kriminologer. Ofte har »positivistisk« kriminologi blitt koblet med en type kriminologi som fungerer som støttespiller til »byråkratiet« (Gottfredson og Hirschi, 1987). Blant annet påpeker både Dag Østerberg og Nils Christie det nære samband mellom begrepene stat og statistikk. En del påpeker også at fenomenologene i praksis står for et annet menneskebilde enn positivistene. Personlig synes jeg det sjelden er snakk om enten/eller når det gjelder metode. Metoder som er mer positivistiske eller fenomenologiske kan ofte kombineres i et forskningsopplegg, et godt ek-

sempel på dette er Høigård og Finstads »Bakgater«. Ofte setter studie objektet grenser for bruk av metode og hvis en skal kartlegge f.eks. fenomen på et strukturelt nivå (noe som ofte er ønskelig, eks. om utbredelsen av kvinnemishandling eller prostitusjon) så er det uunngåelig å benytte mer statistiske metoder. Dessuten er det ganske strategisk å benytte kvantifiserbare data hvis en skal argumentere med/mot myndigheter eller andre grupper. Disse grupperinger vil ofte lettere godta en argumentasjon bygd på kvantitative funn enn en bygd på kvalitative. Kvalitative funn kan ofte bli avfeid med at de er mindre »vitenskapelige«, selv om så ikke er tilfelle.

Phillipson og Roche påpeker at noe av det viktigste ved fenomenologien er at den gjør rasjonalitets- og meningsspørsmålene problematiske. Et eksempel på dette er at man stiller spørsmål ved forskers rasjonalitet versa forskningsobjekts og de problem som kan oppstå ut av dette.

Avslutningsvis vil jeg si at fenomenologien har bidratt med mye viktig innen kriminologien og at metodemessig er den uunngåelig til en del undersøkelser. De spørsmål som dreier seg om metode, positivistisk eller mer fenomenologisk og den diskusjon som har vært omkring dette er viktig for alle generasjoner av kriminologer. Noe svar, i betydning hva som er rett eller galt finnes neppe, men personlig kunnskap om debatten, dens premisser og dens tilknytning til forskerens dagelige virke er av avgjørende betydning for kriminologien som fag og dets fremtid.

*Denne artikkel er bassert på min hovedfagsforelesning »Kriminologi i et fenomenologisk perspektiv« (avholdt høsten 1988), men en del redigering av denne har vært nødvendig for at artikkelen skal få en lesbar form. Jeg takker Jane Dullum og Nils Christie ved institutt for kriminologi og strafferett for å ha gitt gode råd og vink underveis.

Adresse: *Paul Larsson*

Institutt for kriminologi og strafferett
Karl Johan Gata 47
N-0162 Oslo 1

Litteratur

- Ahrne, Göran: »*Vardagsverklighet och struktur*«. Korpen. Göteborg, 1981.
Asplund, Johan: »*Det sociala livets elementära former*«. Korpen. Göteborg, 1987.
Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas: »*Den samfundsskabte virkelighed*«. Lindhardt og Ringhof. Viborg, 1983.
Bittner, Egon: »*The Police on Skid-Row: A Study of Peace Keeping*«. I *American Sociological Review*. Vol 32, No 5, 1967.
Cicourel, Aaron V.: »*The Social Organization of Juvenile Justice*«. Wiley. New York, 1968.
Cicourel, Aaron V.: »*Delinquency and the Attribution of Responsibility*«. I Scott, Robert A. & Douglas, Jack D. (eds.): »*Theoretical Perspectives on Deviance*«. Basic Books. New York, 1971.
Cicourel, Aaron V.: »*Cognitive Sociology. Language and Meaning in Social Interaction*«. Penguin Education. Harmondsworth, 1973.

- Cohen, Stanley & Taylor, Laurie: »*Psychological Survival*«. Penguin Books. Harmondsworth, 1981.
- Douglas, Jack D. (ed): »*Understanding Everyday Life*«. Routledge and Kegan Paul. London, 1971.
- Ellingsen, Dag: »*Kan vi stole på rettspsykiatrien? Kritisk søkelys på rettspsykiatrien*«. Institutt for kriminologi og strafferett skriftserie nr. 1/87. Universitetsforlaget. Oslo, 1987.
- Garfinkel, Harold: »*Studies in Ethnomethodology*«. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, 1967.
- Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (eds): »*Positive Criminology*«. Sage Publications. Newbury Park, 1987.
- Hellevik, Ottar: »*Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*«. Universitetsforlaget. Oslo, 1977.
- Høigård, Cecilie og Finstad, Liv: »*Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*«. Pax. Oslo, 1986.
- Larsson, Paul: »*Fenomenologisk sosiologi og etnometodologi*«. Upublisert mellomfagsoppgave i sosiologi. Høst, 1987.
- Mathiesen, Thomas: »*Rett og samfunn*«. Pax. Oslo, 1977.
- Mathiesen, Thomas: »*Ideologi og motstand*«. Pax. Oslo, 1979.
- Mathiesen, Thomas: »*Skjellig grunn til misstanke? En studie av forhørsretten*«. Pax. Oslo, 1989.
- Måseid, Per: »*Micro Analyses and Social Structure: Cognitive and Linguistic Models in Sociology*«. I Acta Sociologica. nr. 25, 1982.
- Phillipson, Michael & Rocke, Maurice: »*Phenomenology, sociology and the study of deviance*«. I Rock, Paul & Mackintosh, Mary (ed): Deviance and social control. Tavistock, 1974.
- Ryave, A. L. & Schenkein, J. N.: »*Notes on the art of walking*«. I Turner, R. (ed). »Ethnomethodology«. Penguin. Baltimore, 1974.
- Sartre, Jean-Paul: »*Till frågan om metoden*«. Arkiv forlag. Lund, 1984.
- Sudnow, David: »*Normal Crimes: Sociological Features of the Penal Code in a Public Defender Office*«. I Social Problems. Nr. 12, 1984.
- Sutter, Alan G.: »*Worlds of Drug Use on the Street Scene*«. I Cressey, Donald R. & Ward, David A. (eds): »Delinquency, Crime, and Social Process«. Harper & Row. New York, 1969.
- Taylor, Ian, Walton, Paul & Young, Jock: »*The New Criminology, For a social theory of deviance*«. Routledge & Kegan Paul. London, 1973.
- Taylor, Steven J. & Bogdan, Robert: »*Introduction to Qualitative Research Methods, The Search for Meanings*«. Wiley & Sons. New York, 1984.